

TOMBÁ CZ JÁNOS

tanyai mesemondó

A mese az emberiségnek egyik legősibb, legegységesebb műfaja. Az *Ezeregyéjszaka* Seherazádjától a *80 éjszakát gyerekek* mesélőjéig mindig gyönyörködtetni, pihentetni akar. Esztétikai és élettani hivatása fölmérhetetlen. A fáradt embernek szüksége van arra, hogy szellemi és erkölcsi egyensúlyát visszaszerezze. Ezért olvas kalandregényeket, rádiózik, jár a moziba a modern ember, hogy e „kikapcsolódás” révén fölfrissüljön, és így másnap szellemileg, testileg újjászülette fogjon munkájához. Ezt az *egyensúlyozó szerepet* tölti be gyerekeknek, de frásztudatlan társadalmakban, így a parasztság körében is szinte a legújabb időkig a mese, a mesemondás élőszavas, szuggesztív bővölete. Egyébként az emberi hang varázsa magyarázza a rádió, televízió szinte már döbbenetes népszerűségét is. A mese kalandvilága, naivitása, túlcorduló költészete a művelt embert is megragadja, csodálattal tölti el.

A mese elsősorban — ha nem is kizárólag — a feudális kötöttségek között élő társadalomnak jellegzetes műfaja, a „kielés” valamely formája. Optimista világképében az a rendíthetetlen emberi meggyőződés tükröződik, hogy élni, küzdeni érdemes, mert a világ egyszer jóra változik. A hagyományos mese, közösségi mesemondás népünk életformájának sokrétű átalakulása következtében lényegében máris a múltba merült. A néprajzi kutatóknak különös öröm, ünnep, ha napjainkban is találhat mesemondókat, és így a hosszú évezredek hagyományát még elevenében, a néprajztudomány kifinomult, sokoldalú szempontjaival tanulmányozhatja.

Pár éve bukkant föl a szegedi tájnak nyilván legnagyobb mesemondó klasszikusa, Tombácz János zombóli kisparaszt személyében. Őszeseken 1901-ben született, kilengermekes zsellércsaládból. Pásztorgyerek volt, majd az első világháború idején serdülő kora ellenére is már családfontartó, 1919-ben vörös katonára, a túlzásérgegnél szolgál. Bajtársainak minden este mesélnie kell. Utána nehéz az élete: béres, részes, végül tanyás. Igazában csak 1945-ben lesz a maga gazdája. 1950—1962 között Zsombó község tanársegíje. Négy gyermek édesapja. Pár holdas gyümölcskertészetét mintaszervező gondozza.

Mint visszaemlékezünk, a tanyai iskolában egyrészt mesei megoldásaiból is kitűnő igazságszeretetért, félénkebb társai érdekében való bátor kiállásáért, másfelől pedig csintalanságáért a tanítója sokszor megverte. Eszreverte azonban feltűnő mintázó, agyagformáló készségét is. És ezért azon volt, hogy tovább tanuljon, szakiskolába jusson. Földhöz ragadt szegény szülei a kisfiút már korán kénytelenek voltak munkára fogni, és így továbbtanulásából nem lehetett semmi. Tombácz János azonban máig megmaradt könyvszerető parasztembernek, akit minden érdekel, ami a világban történik. A télen egyszer úgy leptem meg, hogy Arany János Toldi-trilógiája volt a kezében. Mint mondotta, már sokszor végigolvasta. Nehezen emlékezik vissza olvasmányainak címére. Ezzel voltaképpen a népköltészet kollektív szelleme jut önkéntelenül is kifejezésre: az alkotás elsőbbsége. Az alkotó nem igényli magának, hogy nevét emlegessék. Kétségtelen azonban, hogy a tanyai iskola könyvtárából már korán megismerte Benedek Elek meseföldolgozásait, az *Ezeregyéjszaka* valamelyik ifjúági kiadását. Sokszor előfordult, hogy amikor ismert mesének az ő szájából való előadására, újraköltésére lettünk volna kíváncsiak (Égigérő fa, Tündérszép Ilona), többször mondotta, hogy ezek már benne vannak a könyvben, ilyeneket tehát nem mesél, csak amit ő a fölével hallott, illetőleg maga „komponált össze”. Természetes azonban, hogy az egyes olvasott vagy gyerekkorában egy öreg juhásztól, az őszeséki Sárkány Jánostól hallott meséket meselemként, mellékcelemekként mégis alkotó módon használja föl.

Tombácz János legnagyobb ereje a színes képzeletben, a gazdag meseszöveg, szerkesztő tehetségben, kristálytisztá, Tömörkény István legjobb alkotásaira emlékeztető nyelvben, szavának hibátlan ö-zó muzsikájában, főleg pedig páratlan előadói biztonságában van.

Tombácz János egészen a rádióknak a tanyán való fokozottabb térhódításáig, tehát a múlt évtizedig messze környéknek volt téli mesemondója. A korai alkonyat idején már gyülekeztek a tanyájában, a szoba és konyha megtelt hallgatósággal. Sűrűn megtörtént, hogy a hosszú éjszakákat egyvégtében átmesélte, és a kései virradat még egyrűt

találta a darvadozó társaságot. Hogy még közvetlenebb legyen a hatás, János bácsi olykor a jelenlevők egyéni sorát is színező motívumként beleszólte a mesemondásába. Bizonyoságként is hivatkozott ilyesmire. Amikor a meshős útni készült, akkor viszont egy-egy bóbiskoló szomszédja, hallgatója vállára csapott le a keze.

Tombácz János 1962 tavaszán már a televízióban is bemutatkozott. Mostanában már ritkábban van alkalma tanyai hallgatóság előtt mesélni. A rádió, televízió, mozi, könyv, motoros járműveken könnyen elérhető városi szórakozások tanyai népünk képzeletvilágát, érdeklődését is döntő módon befolyásolják, a mese nagyszerűen naív világából már ki-nőnek. Maga a mesemondó is sajnos, beteges, bár ez jókedvét, előadói készségét nem törte meg. Mindenesetre a körülmények sürgetik Tombácz János emberi és költői értékekben olyan gazdag mesevilágának mielőbbi megörökítését.

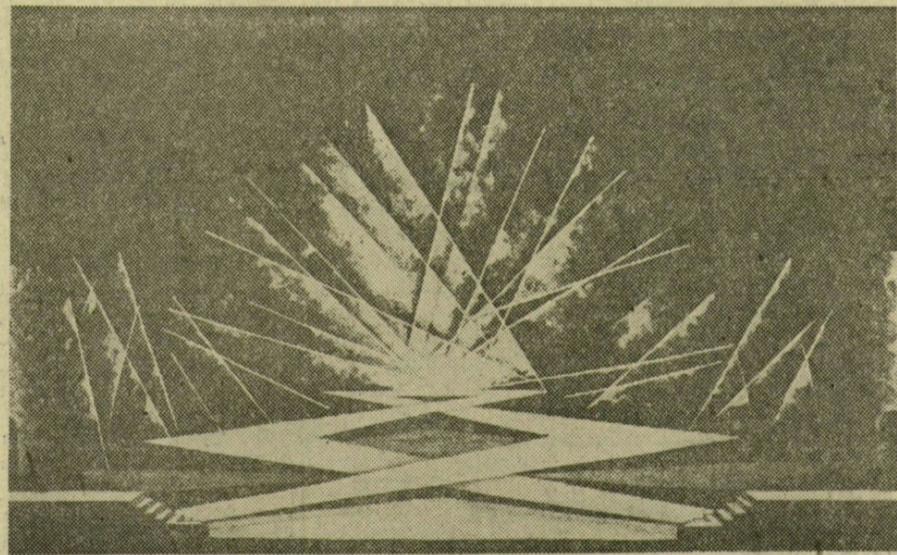

nos emberi és költői értékekben olyan gazdag mesevilágának mielőbbi megörökítését.

Tombácz Jánosra szomszédja, Kovács Almos tanító, egykori kedves tanítványom hívta föl 1960-ban a figyelmemet. Azóta minden télen gyűjtöttem tőle meséket, amelyeknek témaköre igen változatos: a keleti sámvilágot idéző mesehagyománytól egészen az európai híres népkönyvek mesei utóéletéig, babonás történetektől Rózsa Sándor-mondákon át borsos, anekdotákig. Eszközünk a megnetofon, amely Tombácz János emberi közvetlenségében már egyáltalán nem feszélyezi, természetességében nem zavarja meg. A szalagok eddig legalább 500 nyomtatott oldalra terjedő meseszöveget örökítették meg, amelyeknek pontos, hűséges lejegyzése nem éppen könnyű feladat. A fölvétel és gyűjtés még most is javában folyik, bár anyagi nehézségekkel is küzdenünk kell. Minden reményünk megvan azonban arra, hogy pár éven belül a Magyar Tudományos Akadémia, esetleg Csongrád megye áldozatkészségéből Tombácz János klasszikus értékű mesei odakerüljenek a művelt magyar olvasó asztalára.

A maga módján Tombácz János máris beletartozik a szegedi táj nagy kifejező művészeinek, költőfiainak: Tar Benedeknek, Dugonics Andrásnak, Tömörkénynek, Juhász Gyulának halhatatlan rendjébe.

BÁLINT SÁNDOR

FÜLÖP ZOLTÁN: A FÁBÓL FARAGOTT KIRÁLYFI SZABADTÉRI SZÍNPADKÉPE

MÉG EGY MIKSZÁTH-LEVEL

Az író Lauka Gusztávhöz

Az árvízet követő őszi, god, hogy mennyire tisztelik ott az amulettokat. No hát annyira tisztelik itt a bográcsot. A bogrács a bölcsője itt minden jónak.

Sőt maga a város is egy bogrács alakú völgyben fekszik. Ezért aztán ne ess csodálkozásba, kedves bátyám, ez eredeti edény láttára, mely a halpaprikás hazájából jön, s tedd el legbecesebb emlékeid közé, mert én tanúságot tehetek arról, hogy ha színtelen jéggel hűtött borral, a szeretet, amely azt összehozta, bizony-bizony föllelegítene, s te nyomban ott a jubiléus lakomádon forralt bort ihatnál.

Tisztelő öcséd, Mikszáth Kálmán

A levél, melyet a jubileum napján Mikszáth lapja, a *Szegedi Napló* közölt, nem szerepel az Akadémiai Kiadó háromkötetes levelezésgyűjteményében.

A másnapi *Napló* tárcájában egyébként Mikszáth ugyancsak Laukát köszönti, s költői működésének méltatása után jellegzetes írói modorában — anekdotát mesél az ünnepeletről. Mégpedig szegedi vonatkozásút. Lauka mint belügyminisztériumi tisztviselő Jekelfalussyval, az országos rendészeti főnökkel járt Szegeden. Az újságrónak is kitűnő, szemfüles Mikszáthnak föltűnt, hogy mikor a Hungáriában kiszálltak, egy nagy ládat is leraktak a kocsirol. Kíváncsián érdeklődött, mi van benne?

Hát a könyvtár, öcsém... — volt a komoly felelet. — Magunkkal hordjuk, mert nem tudja az ember, hol kell fölútni egy-egy jónévű auktort, hogy az embert kisegítse az észjárásban.

Mikszáth így folytatja: „Voltak pedig a nagy ládában a következő kapacitások: Ménesi, Diószegi és Egri — palackba szűrve. Nyitogatták is, szorgalmasan, és keseregtek mellettük — a Szegedet ért csapás fölött.”

Az ünnepele, amikor megköszönte a tiszteletet, így emlékezett meg a különös ajándékról: „Legmélyebb köszönetemet Szeged lelkes hölgyeinek, akiknek, az alig múltra emlékezve, a fájdalom hullámaiból kellett kihalászni azon örömeiket, amelyeket nekem juttattak. Adja az ég, hogy amit az egy Tisza vak kegyetlensége megsemmisített, a két Tisza emberszerető lelke, Szeged iránt kiválóan viseltető rokoszenve, fáradhatatlan gondossága szebb és tökéletesebb arányokban fölépíthesse.”

Péter László

Sz. Simon István:

Egy úr meg egy kutya

En magam is nagyon szeretem az állatokat, különösen a másokét, melyeket nem nekem kell zabáltatni, sétáltatni, fürösztetni és balhászni. Közülük is elsősorban a kutyákat kedvelem, ezeket a hűséges társakat, amelyek immár jó tíz-tizenkét-ezer esztendőre szolgálják az embert: megijesztik veszett ugatásukkal, a lábába marnak metszőfogukkal, ráugranak a mellére mocskos mancsukkal, de ha úgy adódik, kisegítik a szakadékból, nyomára jutnak az elveszettnek, elhúzzák a szánkóját, megszorítják a sebzett vadat és elcsipik a betörőt. S nagyon tudom becsülni azokat az embereket is, akik mindenre úgy kitanítják a sokféle kutyafajzatot, nevezetesen a mindenféle uszárókat, kopókat, terriereket, spicceket, pulikat, kuvaszokat, dogákat, boxereket, pincereket és dingókat. A kutyákról már az öreg Brehm mester is nagyon rokonszenvesen írt, föllelegítve mind a kétszáz fajtájukat és földicsérve azt a készségüket, hogy kitűnően tudnak alkalmazkodni az emberhez, rendkívül hajlamosak arra, hogy hasonlatossá váljanak urukhoz, gazdájukhoz. A szeretetet és gondoskodást ragaszkodással, hűséggel hálálják meg.

Már régesrég szerettem volna látni egy kitűnő jószágot, amelyik megmondja,

hány óra, kiugratja az előtte dúdolt dallamot, bevasárol a piacon, elkíséri a gyereket az óvodába, elszámol tízig és visszsa, s asztalnál eszik, mint egy dzsentlemen.

Egyszer csak elérkezett ez az idő is.

Azt mondta egy este a főnököm, hogy másnap két utassal Balatonfüredre kell mennem, két napra. No, gondoltam, ez nagyon jó lesz, mert legalább megmártom a testemet ebben a fene hőségben a Balaton kék vizében, s ott majd csak jól eltelnék az esték is. Így hát reggel boldogan álltam a főhivatal elé, hogy utasaimat várjam. Nem álltak ott öt percig sem, amikor megjelent a bejárt üvegben egy elegáns, negyvenes, igen jól vasalt úr, kigyőbőr aktatáskával és egy sőtérbarna, fehér mellényes bulldoggal. Nagyon hasonlítottak egymásra. Az úrnak éppen olyan tömött képe és rövid orra meg álla volt, mint a bulldognak, s fülei is olyan lomposra sikerültek. Rádásul mindkettőnek az agyarán ott volt egy-egy pipa, s szívták, szívták, amint a lépcsőn lefelé baktattak. Az úr karikákat eregetett a füstből, a bulldog pedig csak úgy a vakvilágba kojtolta az illatot dohánnyal.

— A szentségi! — hüledeztem ámul-tan. — Ez igen! Ez kutya! Csak ne lenne olyan rút. Mert ezek a bulldogok mégiscsak igen-igen rondák. És félelmetes a csínyaságuk. Az a rettenetes pofa, a kétoldalt hirtelen leszaladó szájával, meg azok a rút ráncok a képén!

— Fifi! — szólt az úr. — Ide a pipát! Úgy látom, ez lesz az a koci — és sil-labálta a Volgám rendszámát.

— Az elvtársal megyünk? — fordult most már hozzám.

— Igen, igen... Balatonfüredre... — Kitűnő! — s azzal kinyitotta a hátsó

ajtót és betessékelte a kutyát. Annak bizony kétszer sem kellett mondani, olyan otthonosan pattant a hátsó ülésre, mintha mindig Volgán utazott volna, s már be is könyökölt. Pontosan oda esett a feje, ahol az én jobb fülem szokott ringatózni. Ezen nagyon megdöbbentem, mert ugye akár-mennyire is szeretem az állatokat, s különösen a másokét, erről nem volt szó. A kutya mégiscsak kutya, ez meg akár-milyen nagy pipás is, azontúl igazán nem kell nekem, hogy mutat valamit. Rá is néztem kérdőszemekkel az úrra, mire ő csak mosolygott, joviálisan bólogatott, éppen olyanformán, mint a bulldog a hátsó ülésen. Nem akartam azért mindjárt ajtó-stól rontani a házba, mert azt sem tudtam, ki ez a fura szersz, ez a bulldog-forma ezzel a bulldoggal, ezért először tapintatosan érdeklődni kezdtem.

— Ki lesz a másik utas?

— Hogy ki? Mi ketten utazunk.

— Úgy értem, hogy a másik személy...

— Másik személy? Szó sem volt róla. Igazán nem szorulunk ilyen hosszú úton.

— Hát akkor kit írjak a menetle-vélre?

— Engem és Fifi.

— Kutját nem írhatok fel.

— Akkor írja, hogy plusz egy fő. Mert Fifi nem ebszámba megy. Fifi egyéniség.

Ránéztem a hatalmas jószágra. A hőségben nagyra tátotta a száját és lapát-nyí nyelvét kilógatta. Azzal hajtotta a levegőt a kocsiiban, mint egy ventilátor. Az inye lilásfekete volt, csupa-csupa folt, s ha lehet, így még rondábbnak tetszett. Az jutott eszembe, hogy ha ez a hatalmas dög ott szuszog a fülemben a hátsó ülésen, én menten bedilizek. Nekimegyek az első fának, bele az első árokba. Hát még ha hozzám is érne, ha meg is nyalna!

Valósággal lúdbőrös lett a hátam még a gondolatától is.

— Nagyon sajnálom, uram, én kutyát nem szállítok.

— Hogy-hogy nem? Talán maga határozza meg, hogy ki megy ebben a kocsi-ban kiszállásra?

Fifi észrevette, hogy valami nincs rendben és nyugtalanul figyelt. Szemét haragosra vonta és rettenetes fejt szimatolón magasra emelte. Türelmetlen lett és morogni kezdett.

— Nyugi, nyugi — vigasztalta az úr. — Mindjárt Péten leszünk. Találkozol a testvéreddel!

Erre aztán felcsillantak újra az előbb még haragban sötétlő szemek, s a morgás csevegéssé szelidült, az ugatás megvidámodott. Én ugyan nem érttem ebből egy árva kukkot sem, mert nem beszélék kutyául, de Fifi és az úr kitűnően el tudtak igazodni egymáson.

— Tudja, milyen kitűnő jószág ez? — fordult hozzám az úr. — Megmondja, ha valaki keresett telefonon, dohányt hoz a trafikból, kézbesít a leveleket, ha kilépek a szobámból, felül a székemre és ott vigyázza az íróasztalom. Mindenkinél köszön, s ha jó zene van, táncol. Csak pohárból iszik és szalvétát is használ éves közben. No de induljunk, mert útközben be akarok ugrani Pétre, hogy Fifi találkozhasson a testvérel. Három hónapja nem látták egymást. Akkor Zizi volt főnn nálunk.

— Micsoda? Kutyalátogató? — villant át rajtam és egészen bebőszültem. Most vinné a nővérehez, azután a sógornőjéhez, meg a komaasszonyához és az unokatestvérehez ezt a dögöt, én meg a bátyámat nem tudom már három hónapja meglátogatni, pedig nem is Péten él, csak két kerülettel odább.